

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2002
FORFATTER:	Henrik Lundtofte
TITEL:	Gestapo på Staldgården.
KORT RESUME:	Gestapos personale i Kolding 1943 – 45.

GESTAPO PÅ STALDGÅRDEN

AF HENRIK LUNDTOFTE

“Der er nu ankommet tysk Politi til Byen. Dets Uniformer er grågrønne, og paa venstre Underarm bærer de Bogstaverne „S.D.“, desuden har de gule Khakiskjorter og sort Slips. Den Uniform er let at kende, men vi maa desværre bedrøve Dem med, at D’Herrer som oftest er civilklædte, og desuden baade forstaar og taler de ret godt dansk. Der er altsaa al mulig Grund til at passe endnu bedre paa“.

Nyheden om etableringen af et tysk politi i Kolding stod at læse i det illegale Koldingblad *Budstikken* i september 1943. Det omtalte tyske politi var dengang som nu bedre kendt under navnet Gestapo (Geheime Staatspolizei). Gestapo var suverænt den vigtigste komponent i det tyske sikkerhedspoliti, der i september 1943 etablerede sig i hele Danmark med hovedkvarter i København og med fem regionale centre. Kolding udgjorde det ene regionscentrum med operationsområde i det sydlige Jylland.

De første par uger beboede de nyankomne tyske Gestapofolk Missionshotellet i Kolding, hvorpå den lokale Gestapoleder, August Naujock, i samråd med chefen for Gestapo i Danmark, Karl Heinz Hoffmann, besluttede at placere Gestapo på Staldgården. Fra efteråret 1943 til befrielsen blev nogle af de mest omfattende optrevlinger af modstandsbevægelsen i Danmark dirigeret og gennemført fra

Staldgården. *Budstikkens* advarende ord om det nye tyske politi i byen havde derfor hurtigt vist sig velbegrundede – det gjaldt også for bladet selv: I perioden fra november 1943 til januar 1944 blev udgiverne af *Budstikken* anholdt af Gestapo. Mere end et tusind koldingensere og syd- og sønderjyder blev arresteret, og mange kom i forhør på Staldgården. Som berettet af bl.a. Holger Iversen i *Koldingbogen 1998* kunne forhørene være en meget hård oplevelse, og ikke så få af Gestapofangerne kom ud fra Staldgården med varige mén på både sjæl og krop.

GESTAPO OG MYTERNE

Trods oprulning af modstandsbevægelsen og trods brutaliteten er Gestapo og dets mandskab på Staldgården imidlertid også et eksempel på, hvordan billedet af Gestapo er stærkt præget af myter.

En typisk myte er, at Gestapos fangarme nåede ud i hver en krog af landet. Men en så allestedsnærværende tilstedeværelse og overvågning lod sig ikke gøre, hvor gerne Gestapocheferne end ville. Gestapo i Kolding måtte sammen med dets underafdelinger i Esbjerg og Aabenraa dække hele det sydlige Jylland. Og selv om andre politistyrker f.eks. det tyske ordenspoliti, der også var placeret i Kolding, kunne bistå Gestapo i aktioner,

havde chefen på Staldgården blot omkring 70 mand til rådighed i et område med langt over en kvart million indbyggere.

Hvor få folk Gestapo faktisk rådede over, bliver endnu mere tydeligt, når man gransker personalets sammensætning nøjere. De 70 Gestapoansatte inkluderer nemlig hele personalet i Kolding, Esbjerg og Aabenraa fra danske kontorpiger til professionelle politiuddannede Gestapofolk. I efteråret 1944 var hovedparten på omkring 40 personer beskæftiget på Staldgården, hvor kernegruppen i bekæmpelsen af modstandsbevægelsen bestod af kun 17 egentlige tyske Gestapofolk. Den øvrige del af personalet udgjordes af chauffører, vagtmænd og kontorpersonale. Det meste af kontorpersonalet var dansk og ofte var det på Staldgården som i den øvrige del af landet yngre kvinder. Endelig bestod personalet af omkring 10 danske tolke. Stillingbetegnelsen „tolk“ er dog mildt sagt misvisende, for den omfattede oftest aktiv deltagelse i både tortur under forhør og i Gestapoaktioner. Derfor er det også en misforståelse at kalde tolkene stikkere, idet de var fastansatte, lønnede Gestapofolk med arbejdsplads på Staldgården.

Ud over dette faste personale havde Gestapo også mere løst tilknyttede folk på lønningslisten herunder netop stikkene. Besættelsestidens begreb „stikker“ dækker over en meget uensartet gruppe fra professionelle, velbetalte stikkere med snesevis af angivelser på samvittigheden til mennesker, der af frygt angav en bekendt. Også stikkernes antal overdrives ofte langt ud i det absurde, men hvor mange, der faktisk var tilknyttet f.eks. Staldgården, er uklart – men Gestapo havde ikke sine stikkere placeret på ethvert sydjysk

gadehjørne. Selv når man medregner, at nogle stikkere måske aldrig blev afsløret, viser sagerne fra retsopgøret, at stikkene ikke udgjorde det tusindtal, rygterne talte om og af og til stadig taler om. Til gengæld er det ingen myte, at en enkelt stikker kunne forvolde enorm skade og sætte en bølge af anholdelser i gang. Og navnlig i landområderne og i mindre bysamfund, hvor folk kendte hinanden, var det i forvejen sin sag at holde illegale aktiviteter skjult.

En anden populær myte handler om Gestapos forhørsmetoder. Ikke mindst film og romaner tegner billedet af en udspekuleret nærmest videnskabelig torturanvendelse. Virkeligheden var dog som regel ganske anderledes afstumpet, brutal og primitiv. Tortursagerne fra retsopgøret fortæller om vilkårlig og rå mishandling, som ofte udartede til rene voldsudskejelser.

DE TYSKE GESTAPOFOLK PÅ STALDGÅRDEN

Mishandlingerne i forhørslokalerne, terroren og Gestapos funktion som motor og bøddel i masse mord overalt i Europa har lige siden 1945 rejst spørgsmålene om, *hvem* disse Gestapofolk var. Også her møder vi myter og ikke mindst karikaturer. Standardbilledet af Gestapomanden viser en dæmonisk, notorisk sadist og fanatisk nazist, der på Hitlers kalden i 1933 pludselig kom frem fra de dybe skove. Men generelt holder disse forestillinger ikke vand. Det gælder også i forhold til Gestapofolkene i Kolding og de to Gestapochefer, der fra 1943 til befrielsen regerede på chefkontoret i Staldgårdens nordvestlige hjørne.

Den første Gestapochef var August Nau-

Staldgården besat af Gestapo 1943-1945.

jock, der sad på posten fra september 1943, til han i juni 1944 blev afløst af Thees Burfeind. De kom begge fra Slesvig-Holsten, og selv om vi ikke ved meget om, hvordan tyske Gestapofolk blev rekrutteret til tjeneste i Danmark, tyder alt på, at man fra Gestapoledelsen i Berlin forsøgte at få sendt personale til Danmark fra Nordtyskland. Man regnede nemlig med, at de ville have lettest ved at sætte sig ind i dansk kultur og mentalitet.

Alligevel var Naujock og Burfeind forskel-

lige i deres adfærd og metoder. Når Naujock måtte vige pladsen som chef på Staldgården til fordel for Burfeind, skyldtes det ikke mindst, at selv Gestapo havde brug for regionale chefer, der kunne samarbejde med danske myndigheder og med Værnemagten – og smidighed og forhandlingsevne var ikke ligefrem Naujocks styrke. På det felt var Burfeind Naujock overlegen, for hvor Naujock var opfarende, nidkær og endog mistroisk overfor sine egne folk, var Burfeind mere afbalan-

De to Gestapochefer i Kolding August Naujock og Thees Burfeind.

ceret og imødekommende. Og hvor Naujock buldrede frem og arresterede i flæng, var Burfeind mere velovervejnet. Ikke desto mindre arresterede Gestapo på Staldgården under Burfeinds 11 måneder lange ledelse over 1000 personer.

Både Burfeind og Naujock deltog personligt i aktioner og forhør, men Burfeind forlod for det meste forhørslokalet, når slagene og sparkene begyndte at hagle ned over fangerne. Naujock derimod tog oftere personligt del i mishandlingerne, der var væsentlig mere primitive, end de var sadistiske: I et grelt eksempel fra Koldingegnen bankede Gestapo en arrestants hoved i gulvet så længe, at han mistede bevidstheden og dermed også evnen til at give Gestapofolkene de efterstræbte oplysninger. Burfeind påstod dog efter krigen, at anvendelsen af tortur i hvert fald under hans ledelse havde været kontrolleret og efter reglementet, der tillod op til 25 stokkeslag. Men som én af Burfeinds folk ifølge *Kolding Folkeblad* 4. april 1949 udtalte under en afhøring, så „lå det i luften“, hvornår fanger skulle udsættes for fysisk tortur. Det underbygges af selve sagerne fra retsopgøret, der viser, at

det i stigende grad blev op til den enkelte Gestapomand at bestemme forhørsmetoderne. Og dermed kunne den enkelte Gestapomand også lade sit eget raseri få afløb. Vilkaarligheden fik lov at råde. Når det kom til stykket, var metoderne på Staldgården under Burfeind derfor ikke mindre rå og brutale end i Naujocks tid – snarere tværtimod, og Burfeind kunne i hvert fald ikke undgå at høre skrigene fra mishandlingerne, men lod altså i højere grad end Naujock sine underordnede om at uddele knytnæveslag og bruge pisk mod fangerne.

Burfeind var, født i 1904, ikke blot yngre men også bedre uddannet end Naujock. Burfeind havde taget realeksamen og var oprindeligt gået i banklære, inden han kom ind ved politiet. Naujock var født i 1896 og havde 7 års skolegang efterfulgt af beskæftigelse i landbruget bag sig. Ved krigsudbruddet i 1914 meldte Naujock sig frivilligt, men endte i britisk fangenskab. Derefter var han medlem af et af de tyske frikorps, der i kølvandet på det tyske sammenbrud i 1918 førte deres egne små krige. Der var altså både uddannelse og krigserfaring til forskel på de to Kolding-chefer.

Men trods forskellene i temperament, metoder og erfaringer er lighederne i de to Gestapochefers livsløb tydelige. Begge havde en lang karriere i det tyske politi bag sig. Burfeind havde allerede som 21-årig indledt sin løbebane ved det tyske politi som betjent ved ordenspolitiet i Hamborg. Det var i 1925. Få år senere skal Burfeind have bestået en prøve, der tillod ham at søge ind ved det tyske kriminalpoliti, hvor han begyndte i 1932. Kort efter Hitlers magtovertagelse i 1933 tog Burfeinds karriere i det nyetablerede Gestapo sin

begyndelse. Karrieren bragte ham i 1939 til Tjekkoslaviet som regional Gestapoleder. I 1942 kom han tilbage til Nordtyskland, hvor han i Kiel blev afdelingsleder i Gestapo med bekæmpelsen af kommunisme som ansvarsområde. Derpå var Burfeind en kort periode leder af Gestapos grænsepoliti i Lübeck, før han i september 1943 blev sendt til Danmark først som leder af Gestapo i Esbjerg og siden altså som chef på Staldgården til befrielsen.

I lighed med Burfeind havde Naujock arbejdet sig op gennem ordenspolitiets rækker: Fra 1923 gjorde han tjeneste ved ordenspolitiet i Hamborg, indtil også han i 1933 kom ind i Gestapo. Naujock var især beskæftiget med bekæmpelsen af arbejderbevægelsen i det røde Hamborg. Siden blev han næstkommanderende ved Gestapo i Kollin udenfor Prag, hvorpå han kom tilbage til Hamborg. Her var han bl.a. involveret i udplyndringen af byens deporterede jøder. I midten af september 1943 blev han udnævnt til den første chef for Gestapo i Kolding.

På et andet punkt finder vi også fællestræk mellem de to Gestapochefer: Ingen af dem var tilsyneladende nazister før Hitlers magtovertagelse. Naujock forklarede efter krigen, at han først i 1937 var blevet partimedlem. Og det var af karrierehensyn. Denne forklaring stemmer overens med, at tyske statsansatte dette år blev opfordret til at melde sig under nazistpartiets faner. En stor gruppe af Gestapofolk blev således partimedlemmer i 1937. Burfeind var angivelig blevet parti- og SS-medlem tre år tidligere, i 1934. Derfor kom hverken Naujock eller Burfeind ind i Gestapo, fordi de var partimedlemmer, men fordi de var rutinerede og ambitiøse politi-

SS-standarten vajede kun en enkelt gang over Koldinghus Staldgård. Det var på Hitlers fødselsdag den 20. april 1944.

folk. Og især Burfeind drev det langt. Da Burfeind ved sin tiltræden som chef for Gestapo i Kolding blev udnævnt til Kriminalrat (det svarer omtrent til en dansk kriminalkommisær), havde han nået den højeste mulige rang, politifolk uden universitetsgrad kunne nå. Naujocks karrieretempo var mere sløvt. Han blev kun kriminaloversekretær, hvilket nærmest svarer til kriminaloverbetjent. Med disse karriereforløb siger det næsten sig selv, at hverken Burfeind eller Naujock var kriminelle eller (i hvert fald oprindeligt) nazistiske

Gruppebillede af personalet på Staldgården i 1943-44. Manden i midten med mørkt jakkesæt er August Naujock. Det er Brinkmand, der stikker hovedet frem umiddelbart til venstre for ham. Bag ved ham står Frahm, der hjalp de danske fanger. Bollerup er nr. 3 fra venstre. Naujock flankeres af de to sekretærer.

fanatikere. Begge var de først og fremmest politifolk med kone og børn og rod i småborgerlige miljøer.

I det stykke afviger Naujock og Burfeind ikke fra det øvrige professionelle tyske Gestapopersonale på Staldgården eller i Danmark i øvrigt – heller ikke i forhold til nogle af de mest berygtede tyske Gestapofolk i Kolding

som kriminalsekretærerne Wilhelm Götze, Ernst Wehmann og Heinrich Weller. De udgjorde så at sige andet geled efter Gestapochefen på Staldgården. De stod i spidsen for Gestapos underafdelinger, der f.eks. var beskæftiget med bekæmpelse af den illegale presse. De var aktive i alle faser af Gestapos arbejde fra opsporing over arrestationer til

forhør. De kaldtes derfor "sagsbehandlere" og havde typisk et par folk, heriblandt en tolk tilknyttet. Götze, Wehmann og Weller var alle mænd i fyrrårs-alderen, da de gjorde tjeneste på Staldgården. Og nøjagtigt som Burfeind og Naujock var de alle kommet ind ved politiet i 1920'erne og overgik til Gestapo i løbet af 1930'erne.

De tyske Gestapofolk på Staldgården havde derfor oprindeligt stået i den demokratiske Weimarrepublikks tjeneste og meldte sig først ind i nazistpartiet efter magtovertagelsen i 1933. Men disse fyrrårige familiefædre var frem for alt skolet i en autoritær preussisk tradition, hvor lydighed var alt. Dermed adlød og forsvarede de nu et nazistisk regime, der forlangte stadig mere brutale metoder taget i brug. Og dermed blev tærsklerne for, hvad en ellers anstændig, tysk familiefar og politimand ville indlade sig på, trinvis nedbrudt. Og brutaliteten tog et kvantespring med den anden verdenskrig og den tyske besættelse af store dele af Europa.

På den måde bragte disse Gestapofolk en voldskultur med sig til Danmark. De brutale og vilkårlige metoder i Gestapos bekæmpelse af den danske modstandsbevægelse blev i løbet af 1944 endda stærkt skærpet og begyndte på krav fra Hitler at udarte sig til rene terrormetoder. En slags vendetta mellem Gestapo og modstandsbevægelsen udspillede sig og skærpede metoderne måned for måned. Samtidig steg sabotagen fortsat og overbelastede totalt Gestapos få uddannede folk. Det medførte, at en gruppe af tyske og danske Gestapofolk uden nogen politiuddannelse fik stadig større ansvarsområder. Det gælder især i besættelsens sidste otte måneder efter opløsningen af det danske politi i september

1944. Det ses tydeligt på torturanvendelsen, at disse Gestapofolk hverken havde politimæssig erfaring eller skoling. De lod pisk og knytnæver tale, hvor de professionelle Gestapofolk dog i det mindste havde kendskab til forhørsteknik. En af disse tyskere på Staldgården var den menige SS'er Wilhelm Maciejewski. Uden mere end et enkelt politikursus bearbejdede han i visse tilfælde sabotagesager på lige fod med det professionelle personel.

Men det var ikke alene tyskere forundt at gøre lynkarriere. Navnlig danske „Gestapohåndlangere“, der ikke ligefrem kunne bryste sig af politimæssig uddannelse, fik med tiden større og mere selvstændige arbejdsområder. Disse danskeres lokalkendskab og tolkeevner var uundværlige for Gestapo og bevirkede sammen med deres ofte fuldstændig hensynsløse metoder, at de avancerede fra tolke til selvstændigt arbejdende Gestapofolk.

DANSKERNE PÅ STALDGÅRDEN

Peter Bollerup, Peter Karl Brinkmand, Hans Kristian Kristensen (kaldet „Smukke Hans“), Johannes Rasmussen („Snogen“) og Niels Riis var alle blandt de danskere, der var beskæftiget ved Gestapo på Staldgården. De var derfor ikke stikkere men fastansatte Gestapofolk. De deltog alle i et utal af mishandlinger af fanger, og deres arbejde for Gestapo resulterede i flere hundrede anholdelser.

I efterkrigstiden blev disse danskere typisk skildret som desperadoer, kriminelle udskud og småtbegavede individer. Men det giver Bollerup, Brinkmand, Kristensen, Rasmussen og Riis' baggrund ikke belæg for. Tværtimod var deres baggrund på mange måder ret

almindelig og efter alt at dømme også typisk for Gestapos danske personale generelt.

Først og fremmest var danskerne i Gestapos tjeneste relativt unge. Johannes Rasmussen samt Brinkmand og Kristensen var født 1916-1917. De var altså i slutningen af tyverne, da de trådte ind i Gestapo. Riis var derimod lidt ældre, født i 1907, og nestoren blandt dem, Bollerup, var født i 1895. Uddannelsesmæssigt havde de alle fem ret kort skolegang bag sig, og kun to af dem var faglærte. Brinkmand og Riis var begge oprindelig uddannet som bagere. Rasmussen og Kristensen var ufaglærte. Kristensen havde i en periode været bankbud i Århus, mens Rasmussen bl.a. havde arbejdet som arbejdsmand og tegner. Bollerup, der i 1916 efter sigende flygtede fra tysk krigstjeneste, havde bosat sig og var blevet gift i Jordrup, hvor han bl.a. ernærede sig som grisehandler. Også Brinkmand, Rasmussen og Riis var gift, og flere af dem havde børn. „Smukke Hans“ Kristian Kristensen slog sig ned i Kolding, fordi han fandt en kæreste i byen.

Peter Karl Brinkmand var angivelig den eneste blandt de fem, der tidligere havde været i konflikt med loven. I begyndelsen af 1930'erne havde han som 16-17-årig begået et tyveri og var blevet sat under værgerådsforsorg. På den baggrund kan man ikke påstå, at disse danske Gestapofolk var sociale tilfælde eller kriminelle eksistenser.

Hvorfor gik de fem danskere i Gestapos tjeneste? Svaret skal formentlig findes i en kombination af politiske og økonomiske forhold. Den typiske vej til ansættelse i Gestapo gik fra arbejde for tyskerne i selve Tyskland eller i Danmark. Derefter endte en del danskere i tysk vagttjeneste, og derfra gik vejen videre

til chauffør- og tolkebeskæftigelse i Gestapo. Både Brinkmand, Riis og Kristensen havde således arbejdet i Tyskland. En sådan karriere i tysk tjeneste måtte mindst bunde i en sympatisk indstilling til Tyskland – og til nationalsocialismen. Bollerup og Riis havde da også meldt sig under Frits Clausens faner i DNSAP. Bollerup havde endda været herredsleder i nazistpartiet. Brinkmand var derimod ikke medlem af det danske nazistparti, men sympatiserede med nationalsocialismen. Og Kristensen må også have været positivt indstillet, for han lærte Brinkmand og Bollerup at kende, da de allerede var ansat på Staldgården og kom igennem dem på tale som tolk for Gestapo.

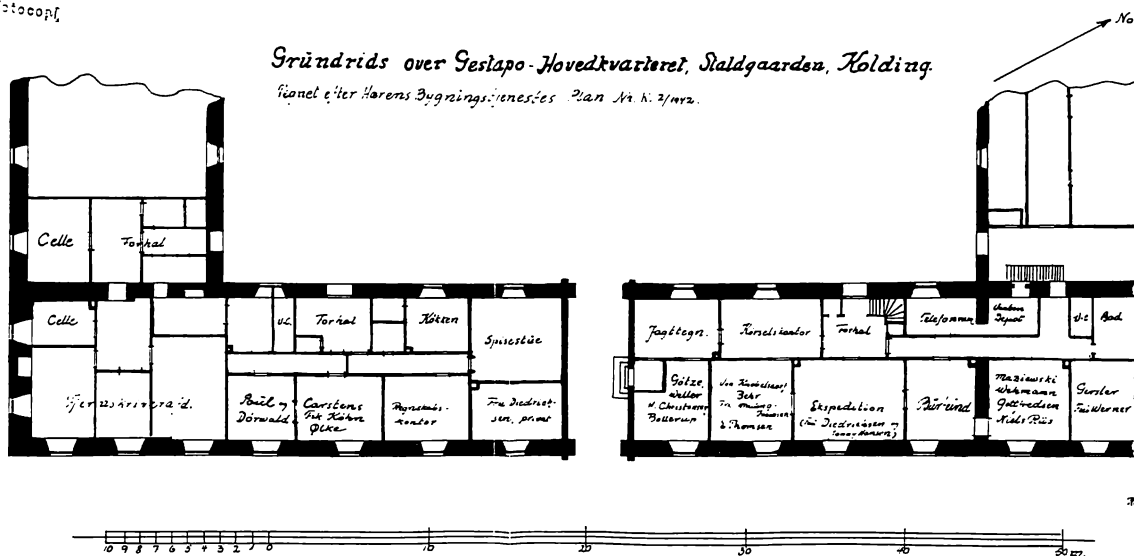
Ved siden af politisk sympati og overbevisning spillede økonomiske overvejelser også ind. Selv om lønnen langt fra svarede til de beløb, rygterne allerede under besættelsen talte om, var den god. Brinkmands månedsløn i Gestapo lå på 560 kroner. Det var op imod det dobbelte af, hvad han kunne gøre sig forhåbninger om at tjene som bagersvend. Og Peter Bollerups karriere i tysk tjeneste skal være indledt, da hans grisehandler-forretning gik skævt. Han blev marinevægter og kom i 1943 til Gestapo på Staldgården.

Johannes Rasmussens indtræden i Gestapo afviger fra dette mønster. „Snogen“ var oprindelig gået ind i illegalt arbejde i Kolding. Han skal bl.a. have været indblandet i fremstilling af sprængstoffer. Men den 4. december 1943 blev Rasmussen anholdt af Gestapo. Ifølge Rasmussens egen forklaring efter krigen blev han både truet og slået under forhørene. Og først efter den behandling fik han tungen på gled. Desuden blev Rasmussen tvunget til at deltage i Gestapos efterfølgende

Fotocopi

Grundriss over Gestapo-Hovedkvarteret, Staldgården, Kolding.

Planen efter Harens Bygningsinspektors Plan Nr. 2/1942.

Staldgårdens østfløj med angivelse af, hvor personalet var placeret. Ekspeditionen var der, hvor Kolding Stadsarkiv i dag har læsesal.

razzia mod hans illegale forbindelser. Det er Johannes Rasmussens egen forklaring, og om den er sandfærdig er vanskeligt at sige. Sikker er det imidlertid, at han ikke lod det blive ved tilståelsen og medvirken i en enkelt razzia, for fra årsskiftet 1943/44 blev Rasmussen cellestikker. Gestapo indsatte ham i Kolding Arresthus, hvor han havde til opgave at udgive sig som almindelig fange og lokke oplysninger ud af andre indsatte. Efter en tid blev Rasmussen overført til Vestre Fængsel i København med samme opgave. Fra februar 1944 levede "Snogen" for alvor op til sit øgenavn, for nu blev det hans opgave at infiltrere modstandsgrupper uden for fængslernes mure. I maj 1944 vendte han tilbage til Kolding og blev fastansat Gestapomand.

Johannes Rasmussens vej ind i Gestapo er

således usædvanlig. Det er hans virke for det tyske politi derimod ikke. Rasmussen, Bollerup, Brinkmand, Kristensen og Riis var fastansatte, vellønnede Gestapofolk, der med deres sprogkundskaber og lokalkendskab var helt uundværlige for Gestapos bekæmpelse af modstandsbevægelsen. Alene disse fem danskere foranstaltede tilsammen flere hundrede anholdelser, og med dem rådede Gestapochefen på Staldgården formentlig over nogle af de "dygtigste" og mest initiativrige danske Gestapofolk. Flere af dem blev indstillet til en tysk orden. En af dem var Brinkmand. Naujock skrev i sin indstilling af Brinkmand, at han hidtil havde arbejdet "samvittighedsfuldt og med største iver", og at det for en stor del skyldtes Brinkmand, at de lokale modstandsgrupper var blevet rullet op. Naujock satte til

Jenny Holm.

sidst trumf på ved at fremhæve, at Brinkmand ikke var bange for at sætte livet på spil i jagten på sabotører og, at han på egen hånd havde "uskadeliggjort" flere modstandsfolk.

Med de få tyske Gestapofolk og deres begrænsede kendskab til dansk sprog og miljøer var det vigtigt for Gestapo at få danskere aktivt med i kampen mod modstandsbevægelsen. Men samtidig med at Gestapo skulle bruge folk som Brinkmand, var det også nødvendigt for det tyske politi at ansætte danskere til andre opgaver.

Det gjaldt navnlig kontorarbejde for

Gestapo, som ikke var så uskyldigt endda og som i virkeligheden også var uundværligt. Først og fremmest indebar det tolkearbejde. For det andet opbyggede Gestapo kartoteker, der var meget arbejdskrævende, og for det tredje aflastede danske kontorfolk det professionelle tyske Gestapopersonale. Gestapo var nemlig stærkt bureaukratisk opbygget, og chefen på Staldgården måtte hver uge udarbejde utallige rapporter; dermed var der tilsvarende utallige rapporter at renskrive.

En del danskere ikke mindst kvinder kom således til at arbejde for Gestapo som sekretærer. I lighed med de danske Gestapofolk var også de kvindelige danske sekretærer på Staldgården yngre mennesker. To af dem var blot 17-18 år, da de begyndte at arbejde for Gestapo. Den ene skal være blevet opdraget i et dansk nazistisk hjem, mens den anden tilhørte det tyske mindretal. En tredje dansk kvinde, der en tid arbejdede for Gestapo på Staldgården, var Jenny Holm. Det var ikke hendes fødenavn, men det navn, hun blev kendt under. I det hele taget var Jenny Holm mildt sagt ikke nogen ordinær kontordame. Hun var i 1941 kommet til Hamborg, hvor hun hurtigt skiftede fabriksarbejdet ud med beskæftigelse for Gestapo. Her fik hun desuden kontakt med den senere så berygtede danske terrorist og Gestapomand Ib Birke-dahl Hansen, der skal have taget hende med til København. Men Jenny Holm var også i vigør for Gestapo i Kolding, Odense og Esbjerg. Hun havde angiverier, anholdelser og sandsynligvis også medvirken i mishandlinger af fanger på samvittigheden. Modstandsbevægelsen forsøgte ad to omgange at få ram på hende, men uden held. Den ene af gangene foregik det i Vamdrup i januar 1945,

hvor Jenny Holm var på en anholdelsesaktion sammen med bl.a. „Snogen“, Johannes Rasmussen.

FLUGT OG RETSOPGØR

I majdagene 1945 var aviserne af gode grunde fyldt med jublende reportager fra befrielsen. Men den tyske kapitulation tillod også et kig ind i de tidligere Gestapokvarterer. *Kolding Folkeblad* var den 12. maj på pletten med en reportage fra Staldgården under overskriften „Porten til et lukket Land slaaet op“. Og i de samme dage kunne både *Jydske Tidende* og *Kolding Folkeblad* berette om de første arrestationer af Gestapofolk. Blandt de første var Peter Bollerup, der blev arresteret i Haderslev, hvor han havde søgt tilflugt hos familie.

Andre ikke mindst de tyske Gestapofolk forsøgte at komme over den dansk-tyske grænse. De iførte sig ordinære værne-magtsuniformer og gled ind i strømmen af hjemvendende tyske soldater. For Thees Burfeind lykkedes flugten. Men kun i første omgang, for han blev snart sporet til Niebüll, hvor han den 16. maj blev anholdt. Ifølge landsretssagfører Lynæs fra Kolding, der deltog i anholdelsen, var den tidligere Gestapochef på Staldgården i færd med at hjælpe sin kone med vasketøjjet! Naujock nåede også tilbage til Tyskland og tog ophold hos sin kone i en forstad til Hamborg. Han meldte kort efter sig selv til briterne og sad interneret i Neuengamme, før han i 1946 blev udleveret til retsforfølgelse i Danmark. En af de unge kvindelige sekretærer på Staldgården blev også først anholdt i 1946. Hun havde fået arbejde for de britiske besættelsesmyndigheder i Tyskland. Og Jenny Holm hjalp danske og britiske myndigheder i opsporingen af flere

krigsforbrydere. På trods af denne 180 graders vending og på trods af Jenny Holms ualmindeligt livlige fantasi blev hun i marts 1949 idømt 16 års fængsel ved landsretten for sine angiverier og medvirken i arrestationer og forhør.

I det hele taget blev langt hovedparten af besættelsestidens krigsforbrydere herunder både danske og tyske Gestapofolk fra Staldgården sat bag tremmer efter befrielsen. Samtidig havde Folketinget i lyntempo vedtaget straffelovstillæg, der bl.a. genindførte dødsstraffen.

Under de efterfølgende retssager valgte de anklagede Gestapofolk forskellige forsvarsstrategier. Brinkmand var stort set tavs om sit arbejde for Gestapo, mens andre led af pludselige hukommelsestab. Men det anfægtede ikke retssagerne. Dommene mod Peter Bollerup, Peter Karl Brinkmand, Hans Kristian Kristensen, Johannes Rasmussen og Niels Riis taler deres eget klare sprog om, at især deres torturanvendelse mod Gestapofanger var af en karakter og et omfang, der ikke lod sig tie ihjel eller bortforklare. Disse fem Gestapofolk fra Staldgården blev alle dødsdømt. Ved landsretten fik Bollerup dog nedsat sin straf til livsvarigt fængsel. Men de øvrige fire danskere fik deres dødsdomme stadfæstet ved højesteret. Brinkmand, Kristensen, Riis og Rasmussen blev henrettet. I alt 46 danskere blev henrettet under retsopgøret. Ingen af dem var kvinder.

De tyske Gestapofolk skiftevis nægtede mishandlinger af fanger eller henholdt sig til ordrer ovenfra. Trods tortur og sågar drab blev ingen af dem henrettet. Blandt Staldgårdens tyske Gestapofolk fik kriminalsekretær Heinrich Weller i 1950 den hårdeste dom med 12

års fængsel. Ernst Wehmann og Wilhelm Maciejewski fik ved landsretten begge fem års fængsel, mens Wilhelm Götze fik nedsat sin straf fra 16 til syv års fængsel.

Staldgårdens to Gestapochefer Naujock og Burfeind blev i 1949 hver idømt otte års fængsel. Men i 1950 fik Burfeind lagt yderligere fire års fængsel til sin straf. Under sagen mod Weller kom det nemlig frem, at Burfeind havde beordret mordet på en ung jernbanesabotør. Til gengæld slap Burfeind tilsyneladende for straf for sin andel af deportationerne af såkaldt "asociale". I efteråret 1944 efter aktionen mod det danske politi foretog det tyske politi aktioner mod subsistensløse, kriminelle og andre, der under fællesbetegnelsen "asociale" ikke passede ind i et nazistisk verdensbillede. 421 danskere blev på den baggrund sendt i tysk koncentrationslejr. Fra provinsen blev de først sendt til Frøslev. Burfeind forklarede, at han havde ladet 8-10 danskere indsætte i Frøslev som asociale.

Mens Burfeind fik sin straf udvidet, skrev Naujock allerede i 1949 til daværende justitsminister Busch-Jensen og anmodede om benådning og opholdstilladelse i Danmark! Han var, skrev han, kommet til at sætte pris på det danske folk, og desuden ventede der ham svære tider i Tyskland, fordi han havde bekæmpet kommunisterne. Derfor bad han om benådning og om opholdstilladelse til ham og hans søn og kone. Og i øvrigt anmodede Naujock om at få 2000 kroner tilbage, som grænsegendarmerne havde frataget ham, da han forklædt som ordinær tysk soldat slap ud af Danmark i maj 1945; pengene skulle vel være startkapital til det nye liv i Danmark – August Naujock var i sandhed ikke en mand med den store Fingerspitzgefühl.

Skønt dommene mod Naujock og Burfeind faldt i 1949-50, blev de første tyske krigsforbrydere allerede benådet i 1950. Tre år senere, i 1953, var de sidste Gestapofolk sendt tilbage til Tyskland heriblandt Burfeind, Naujock og det øvrige tyske personale fra Staldgården.

KILDER:

Ingemann Bager: Gestapofangen på Staldgården. Interview med Holger Iversen i Koldingbogen 1998, s. 92-96.

Besat og befriet. Erindringer fra besættelsestiden i Kolding. 1995.

Dombogsudskrifter fra sagerne mod Burfeind og Naujock på Historisk Samling fra Besættelsestiden i Esbjerg, biografisk materiale kasse 2 og kasse 7.

Højesteretstidende med optryk af dommene i sagerne mod Peter Karl Brinkmand (1947, s. 617-648), Hans Kristian Kristensen (1947, s. 434-446), Niels Riis (1948, s. 393-421) og Johannes Rasmussen (1948, s. 70-105).

Jydske Tidende 1945-50.

Kolding Folkeblad 1945-50.

Kolding under Besættelsen. 1946.

Kontorplan fra Staldgården 1944 på Kolding Stadsarkiv.

Henrik Lundtofte: Gestapo. En undersøgelse af Gestapo i Danmark 1943-45 med henblik på personel og radikaliserings. Utrykt specialeafhandling 2002.

Dorthe Petersen: Thue og hans tid, Esbjerg 1992.

Aage Trommer: Modstandsarbejdet i Kolding under anden Verdenskrig, Kolding i det tyvende århundrede indtil Kommunesammenlægningerne i 1970, bd. 2, 1979.

Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede. 1973.